

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

2. A karteziánus szubjektum. (Descartes)

2. 4. Exkurzus. A performatív cogito:
Jaako Hintikka Descartes-értelmezése.

Jelen tananyag a Szegei Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

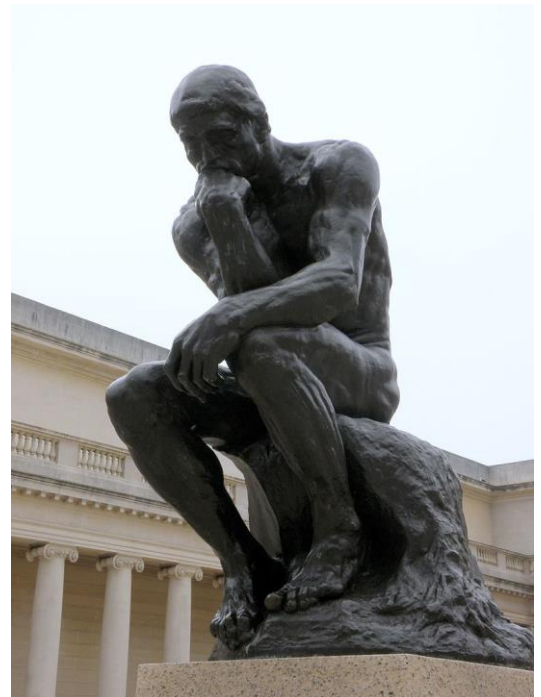
2. 4. A karteziánus szubjektum. (Descartes) Exkurzus. A performatív *cogito*: Jaako Hintikka Descartes- értelmezése.

Hintikka *cogito*-interpretációjának központi problémája a *cogito* és a *sum* viszonya a kijelentésen belül. A vizsgálódás a következő kérdésekre kíván választ adni:

1. Logikailag helyes-e Descartes következtetése?
2. Következtetés-e egyáltalán? (látszólag igen, ld. 'ergo' kötőszó használata)

Hintikka kiemeli: maga Descartes sem következtetés, hanem intuíció révén jut el a létezés belátásához, ebből pedig következhet egy olyan értelmezés, mely szerint a *cogito* valójában pusztán a gondolkodó elme létezését állítja. (Erre utalnak azok a szöveghelyek is, ahol a formula a következtetést kifejező 'ergo' szócska nélkül, *ego cogitans existo* formában szerepel.) Azonban, ha ez így van, akkor a kijelentés egyszerűen a létezés önevidenciáját állítja, a *cogito* pedig pusztán az evidencia intuitív belátásához szükséges; azaz az intuíció racionális aktusként értendő („intellektuális intuíció”).

Auguste Rodin: Gondolkodó.

Hintikka tehát első lépésben logikai következtetésként vizsgálja a *cogito*-érvet. Ez esetben klasszikus *modus ponens*szel van dolgunk:

Ha A, akkor B.
A.
Tehát B.

Hintikka úgy véli, hogy **még ha formailag következtetésnek tekintjük is a cogito-érvet, semmiképp sem helytálló**, ugyanis az állításnak a kvantifikációs elméletek keretein belüli (ti. az univerzális ill. egzisztenciális állítások) igazolhatósága még mindig nincs segítségünkre annak eldöntésekor, hogy vajon a gondolkodásból következik-e a létezés. Tudniillik, hívja fel a figyelmet a szerző, ezek a rendszerek mind bizonyos **„egzisztenciális előfeltevésekre” épülnek**, mint például, hogy az úgynevezett egyedi kifejezések (névmások, nevek) ténylegesen létező individuumokra utalnak.

Descartes maga is felismerte, hogy érve ilyen előfeltevéseken nyugszik (ld. pl. „csak létezőt tudunk elgondolni”, épp ezért alkalmazta a *reductio ad absurdum* érvelést, azaz feltette az általa igazolni kívánt állítás ellentétét, és annak lehetetlenségét bizonyította.

Hintikka rávilágít: **saját nemlétezésem állítása egzisztenciálisan inkonzisztens lenne, ennek belátása azonban lényegileg performatív és szinguláris jellegű** – azaz: senki számára nem inkonzisztens/abszurd az én nemlétezésem, csak a számomra, ugyanakkor ezen állítás egyedül a kimondás aktusában, annak révén cáfolja önmagát. Ebből pedig, ahogyan Descartes is felismerte, szükségképp következik az ellentétes állítás önigazoló volta: az „én vagyok, én létezem” [*ego sum, ego existo*] ön-evidenciája.

A cogito tehát performatív és szinguláris aktus, mely épp ezért nem általánosítható.

Az *Elmélkedésekkel* szemben felmerülő „Ellenvetések” közül az egyik legjelentősebb Gassendié, aki azt állítja, hogy a következtetésben a gondolkodás helyettesíthető volna más, tudatos tevékenységgel, pl. a járással. Ez azonban, hívja fel a figyelmet Hintikka, csak akkor igaz, ha a kijelentést egyszerű logikai következtetésnek, nem pedig performatívumnak tekintjük. (Ugyanis a „Járok, tehát vagyok” esetében szintén a gondolkodás aktusa vezetne létezésem belátásához.)

Hintikka tehát úgy véli, Descartes belátása tiszta ugyan, de nem elkülönített, ugyanis egymásnak ellentmondó érveneteket alkalmaz; azt azonban egyértelműnek tartja, hogy Descartes maga is tisztában volt a kijelentés performatív karakterével, ez magyarázza egyrészt a *cogito* fent említett kitüntetett szerepét, másrészt pedig az életművön belüli, a *cogito, ergo sum*-tól („Gondolkodom, tehát vagyok.”) a *sum res cogitans* („Gondolkodó dologként létezem.”) felé történő elmozdulást.

Irodalom:

Hintikka, Jaako 1962: „Cogito, ergo sum: Inference or Performance?” In: *The Philosophical Review*, Vol. 71, No. 1 (Jan., 1962), pp. 3-32.

Ellenőrző kérdések:

1. Mit állít valójában a cogito-érv Hintikka szerint?
2. Mi a jelentősége a gondolkodás performativitásának az érv szempontjából?
3. Mi a jelentősége a gondolkodás szingularitásának az érv szempontjából?

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE